

Kelionės į turgų

Tolimos vaikystės atsiminimuose šmėkščioja fragmentai apie turgų. Gyvenau Pikeliškės vienkiemyje, Bazilionų valsčiuje, apie 25 km nuo Šiaulių. Mes, vaikai, nekantriai laukdavome grįžtančiųjų iš turgaus, ypač mamos, nes parveždavo saldainių, sausainių, kartais – vaikiškų knygelių, spalvotų pieštukų ar dar ko nors. 1938–1940 metais kartais ir mus pasiimdavo į Šiaulius. O tokia kelionė – tai ištisa epopėja: jau iš vakaro ruošiamas vežimas arba rogės, sukraunamos parduoti skirtos prekės (grūdai, bulvės...), anksti rytą, žiemą pasišviečiant liktarna, pakinkomi arkliai, susėda keliauninkai (du, trys, keturi...), ir vieškeliais padubysiais traukiam iki plento Miršiškėje, pasiekiam Bubius, Aukštelkę, o nuo čia jau matyti bažnyčios bokštas ir daugybė fabrikų kaminų. Artėjant prie Šiaulių vežimų ant plento daugėja, susidaro ištisa linija, net dvi... Pasirodžius retam automobiliui, vežimai sklisdavo į šalikeles. Kelionė trukdavo apie keturias valandas, grįžtant, vežimui palengvėjus, važiuodavome sparčiau.

Karo metais pradėjęs mokytis gimnazijoje, gyvenau pas šeimnininkę Julytę prie pat turgaus, dabartinės Aušros alėjos ir Basanavičiaus gatvių kampe (tas namelis neišliko). Dėl visokių okupacinių draudimų ir suvaržymų turgus prigeso, bet suklestėjo bobturgis patvorėse, pavartėse. Plito miestietiškas reklaminis folkloras („Kam ‘Kir’, kam ‘Regata’, kol policija nemato“ – tai to meto populiarių cigarečių nelegali reklama), įvairios turgaus dainuškos. Pasirodydavo griežikai, su armonika ar smuiku linksmindavę žmonės, drauge ir pasirinkdavę smulkių monetų. Esu matęs dviejų čigoniukų muštynes, sutraukusias būrį smalsuolių. Tuo metu jų draugai švarino žiopių kišenes.

Artėjant karo pabaigai, jam pasibaigus atsirado naujo tipo turgelių. Nuo Tauragės iki Šiaulių paplentės sodybose sustodavo grįždami iš Prūsijos kariniai rusų sunkvežimiai su prisiplėštais daiktais – drabužiais, baldais, visokiausiais reikmenimis. Kareiviai juos parduodavo už naminę (samagoną). Taip Šiauliuose atsirado muzikos instrumentų, net pianinų. Pagausėjo tų prekių ir turguje – aš pigiai nusipirkau gerą vokišką geografijos atlasą, kurį turiu iki šių dienų. Geležinkelio linija nuo Šilėnų link Pagrižuvio buvo užtvindyta platformų su kuliamosiomis mašinomis. Siaurabėgių platformų kroviniai ilgam įstrigo laukdami plačiabėgių vagonų keliauti į Rusijos gilumą. Tuo bandė pasinaudoti Lietuvos ūkininkai, vis dar tikėjęsi sėkmingai po karo ūkininkauti. Taigi mūsų kaimynas pasiėmė arklius ir naktį per Rėkyvos pelkes patraukė link tų platformų. Papirko sargus, bet nesisekė nuo

platformų nutraukti pasirinktos kuliamosios, dvi mašinos nugriuvo ir sudužo ir tik trečiąją su dideliais vargais pelkių keliukais parsivežė namo. Tačiau ši mašina jokios naudos nedavė, nes netrukus kuliamųjų savininkai buvo priskirti prie buožių ir sulaukė išbuožinimo.

Paprekiuoti teko ir man, kai tėvai atveždavo į turgų bulvių ar dar ko. Jiems nuėjus tvarkytis reikalų, man būdavo pasakoma kaina. Kad prekyba greičiau eitųsi, aš kainą savavališkai sumažindavau. Tėvams pasirodžius, vežimas būdavo jau tuščias. Labai lyg ir nebardavo, nes grįžti į namus su neparduota preke – dar didesnė nesėkmė.

1948 m. pavasarį po eilinio masinio trėmimo turguje būdavo priversta išstremtųjų daiktų: senų aplūžusių baldų, darbo įrankių, kubilų, tiesiog iš tvartų surinktų mėšlinų lovių. Žmonės kraipė galvas, stebėjosi, kad iš tokio menko turto, už kurio slypėjo pasmerktų žmonių gyvenimas, valdžia lyg bando praturtėti, lyg užkirsti kelią plėšikavimui. Pastebėjau žmogų, atidžiai apžiūrinėjančią tuos daiktus ir besiruošiantį kažką pirkti, bet čia praeivis metė repliką: „Pirk, pirk, jei nebenori gyventi...“ Keršto tais metais būta per akis. Visos tos „prekės“ netikėtai ir staiga dingo...

O jau 1949 m., nepaisant visų pastangų atiduoti „pyliavas“ ir vis didėjančius papildomus mokesčius, mūsų šeima buvo išstremta. Sibire buvau pasiūstas į traktorininkų kursų Nižnij-Udinske (Irkutsko srityje). Tai tipiškas plačiai išsiskleidęs vienaaukštis medinis Sibiro miestas. Turguje pirkdavau bulvių, pieno. Jį atveždavo maišuose gabalais, sušaldytais induose ir iš jų išimtais. Tai gana praktiška spaudžiant šalčiams, be to, aiškiai matosi grietinės sluoksnis.

Turgus Sibire buvo ne tik prekybos, bet ir pasivaikščiøjimų, susitikimų vieta. Ypač daug būdavo karo invalidų, veteranų su medaliais. Tuos įspūdžius pabandžiau sueiliuoti, pora posmelių išliko atmintyje:

*Štai aristokratai
Šios naujos gdynės,
Atraityti batai,
Paakiai patinė.
Ir medaliai barška,
Invalidų kriukiai,
Ten už sausą varškę,
Bobai rublį kiša...*

Netikėtai šie posmeliai, paimti arešto metu ir išversti į rusų kalbą, tapo svarbiu kaltinimu. Tardytojas Galijaskarovas įžiūrėjo, kad „aristokratais“ paniekinamai, įžeidžiamai pavadinau saugumo darbuotojus (atraityti kerzo batai tuo metu buvo šaunumo ženklas), o medalius ir kriukius sugretinti – baisus nusikaltimas. Tokie pasakymai prisidėjo prie man ir mūsų grupei paskelbto mirties nuosprendžio.

Po lagerių grįžęs tremtinį Alzamajų pastebėjau įdomų dalyką: turguje daugiausia buvo lietuvių pardavėjų. Atsigavę lietuviai priaugino gyvulių, daržovių, todėl produktai atpigę, visur girdėjosi lietuvių kalba, kažkokie hibridiniai rusiški ir lietu-

viški žodžiai. Ir taip buvo daugelyje Sibiro miestų ir miestelių. Deja, tremtiniams pradėjus masiškai grįžti Lietuvon, padėtis Sibiro turguose vėl buvo tokia pati.

Reikia pripažinti, kad ryšiai su turgumi mane ir visus mus lydi visą gyvenimą, keičiasi tik tų ryšių formos. Štai ilgus pokario dešimtmečius šiauriečiai vykdavo į Rygos turgų apsipirkti, parsivežti tekstilės gaminių. Atsirado spekuliantų sluoksnis. Apie 1970 m. prekeivių srautai pasikeitė: Šiaulius užplūdo rygiečiai, nes čia galima buvo lengviau įsigyti mėsos, dešrų... Net ir šiandien turgūs ir turgeliai sėkmingai konkuruoja su gretimai įsikūrusiais didžiais prekybos centrais. Drįstu teigti, kad turgaus visuma yra liaudiškoji ekonomikos forma su savais socialinių santykių, gyvenmenos, kultūros (liaudies meno, kičo) ir kt. elementais.

Prof. V y t e n i s R I M K U S
Šiaulių universitetas